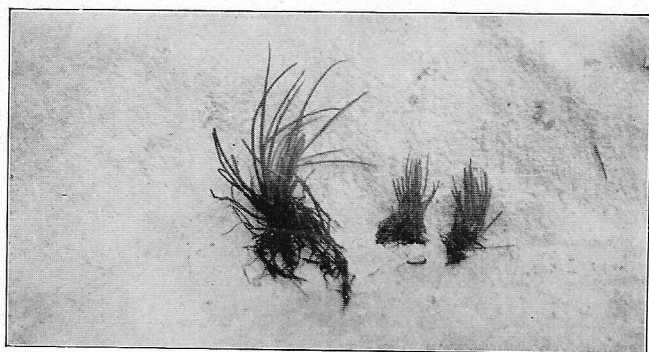

(moerasgas, mijngas, CH_4), en ammoniak (NH_3), die in de uitgebreide atmosferen dezer planeten in betrekkelijk rijke mate aanwezig zijn. De temperaturen dezer atmosferen zijn zeer laag; voor de zichtbare deelen der Jupiter-atmosfeer (door een wolkendek kunnen wij niet tot de oppervlakte der planeet zien), is de temperatuur ongeveer -130°C. , voor de andere bovengenoemde buitenplaneten nog lager.

Bij de op Jupiter en Saturnus heerschende temperaturen (voor wat de buitenste dampkringslagen betreft) is de ammoniak gecondenseerd, zoodat de wolkenformaties dezer planeten uit ammoniak-kristallen bestaan. Op Uranus en Neptunus is de temperatuur zoo laag, dat ook het methaan vrijwel gecondenseerd is of op het punt staat dit te doen.
(*Wordt vervolgd*)

DE BRABANTSCH E VENNEN door DICK DEINUM

Met foto's van den schrijver

*Biesvaren. Nieuwe vindplaats Putven bij Moergestel.
Gevonden door N.J.N.-ers*

DE merel, die in de vlier zijn veerenpakje aan 't oppoetsen is, laat van tijd tot tijd kleine murmelgeluidjes hooren: de spreeuwen op het dak van de hooischuur hebben het echter al verder gebracht en kwetteren en tetteren er op los, dat het een lust is. Het gras groent al meer en meer en de elzen en hazelaars laten hun katjes bengelen op een zwoel windje. Duidelijk merk je aan alles, dat het voorjaar in aantocht is en je begint reeds plannen te maken om met de eerste zachte dagen in Maart er op uit te trekken, op zoek naar het eerste nest.

Later in den tijd, wanneer de boomen in 't blad staan zullen we verder trekken, enkele dagen op een bepaalde plaats doorbrengen, zoodat we meer van die omgeving leeren kennen, veel kleine details in ons kunnen opnemen, die we met een vluchtig bezoek allicht over het hoofd zien.

Van zoo'n verblijf van eenigen tijd in de Brabant-sche vennenstreek wil ik u hier iets vertellen aan de hand van foto's en teekeningen welke ik daar heb gemaakt.

Allereerst komt de vraag naar voren: hoe zijn de vennen ontstaan? Een juist antwoord hierop te

geven is moeilijk, daar de meeningen nogal uiteenloopen.

Zoo wordt wel aangenomen, dat de wind als een zeer voorname factor moet worden beschouwd. Men verklaart dit uit het feit, dat een groot aantal vennen een lengte-richting hebben die Z.W.-N.O. is. Daarbij bevinden zich aan de N.O. kant heuvels, welke ontstaan zijn door het uitgekolkte zand.

Een andere groep vennen kunnen hun ontstaan te danken hebben aan enkele stroomen, die in het ijs-tijdperk door zware sneeuwval zijn gevormd. Nu is het merkwaardig, dat de laatstgenoemde vennen het grootst aantal fluviatiele planten herbergen, zoodat ook daar een zekere grond van waarheid te vinden is.

Ik heb tijdens mijn verblijf in Oisterwijk eens een dag vrij gemaakt om het Rosepstroompje gedeeltelijk te volgen en wel Noordelijk tot aan het Posthoorn-ven en Zuidelijk tot bij het Allemansven. Daarbij heb ik de Rosepput, of zooals de Oisterwijker het karakteristiek uitdrukt „de Roseppoel”, een verbreed stroomdal, bezocht. Heel duidelijk is te zien, hoe dit ven aan het vervenen is. Een bijzonder rijke vegetatie van alle mogelijke moerasplanten was hier te vinden. Zoo zag ik er honderden exemplaren van de watermunt (*Mentha aquatica*). Vanzelfsprekend ook hier de Waterlelie, welke trouwens in nagenoeg alle vennen voorkomt, voorts waterdrieblad (*Menyanthes trifoliata*) forsche exemplaren van het Leverkruid (*Eupatorium cannabinum*).

Wateraloë (*Stratiotes aloides*), Mattebies (*Scirpus lacustris*) en Riet (*Phragmites commune*) hadden langzamerhand een gedeelte van het wateroppervlak aan het oog onttrokken. Aan den oever merkte ik de blauwe bloempjes van het Moerasvergeetmijnietje (*Myosotis palustris*) en iets hoogerop prijkte het Moeraswalstroo (*Galium palustre*). Doch ik zal u niet vermoeien met nog meer geleerde namen, het vorenstaande is genoeg om u een klein idee te geven van de geweldige plantengroei van de Rosepput.

Rietven

Witven

Het Allemansven, waarmee het Rosepstroompje schijnbaar niet meer in verbinding staat, begint veel van zijn schoons te verliezen door het bouwland dat aan de Westzijde is aangelegd en waarachter de palen van het Electriciteitsnet een ontsierende indruk maken. Toch is dit ven nog zeer belangrijk.

Ik vond er n.l. de waterlobelia (*Lobelia Dortmanna*), waarvan ik eenige exemplaren voor een paar kennissen, die een aquarium bezitten, heb meegebracht. Bij den een zijn de plantjes geheel verdwenen, terwijl de ander mij een verhaal deed over „kwijnend uiterlijk”, zoodat ik ook hier niet veel goeds van verwacht.

Tusschen de *Lobelia* in ontdekte ik meerdere exemplaren van Oeverkruid (*Littorella juncea*), die veel op de vorige soort lijkt; wanneer we echter van beide soorten een blad doorbreken, bemerken we bij de *Lobelia* een melkachtige vloeistof, die bij *Littorella* ontbreekt.

En dan mogen we vooral de *Cladium mariscus* of galigaan niet vergeten, een plant, die ongeveer 1 Meter hoog is en tot de Cyperaceëen behoort.

Nu we toch bij Moergestel zijn, moeten we meteen eens een kijkje gaan nemen bij het Putven, waar in 1925 door N.J.N.'ers tijdens een daar gehouden

kamp, de *Isoëtes* of Biesvaren werd opgedoken. Deze plant was reeds bekend uit het Staalberg- en Diaconieven, doch kon hier dus een nieuwe vindplaats vermeld worden.

In 1925 bevatte het Putven een landtongetje met *Pilvaren* (*Pilularia globulifera*), dat op den oever slechts pl.m. 2 cm. hoog was, echter in het water aflopend, een lengte bereikte van wel 10 cm.

Tien jaar hadden echter geen goed gedaan aan het uiterlijk van dit mooie ven. De *Pilularia* was geheel verdwenen en er was een miniatuur strandje voor in de plaats gekomen, waar de pensiongasten van den pachter Witlock gratis mochten zwemmen en baden. (Het is n.l. in alle vennen verboden te zwemmen, behalve in het Staalbergven, waar men gebruik kan maken van een zwembad).

Wanneer we de omgeving van het Putven opnemen, bemerken we aan den N.O.-kant enkele heuveltjes.

Het terrein is daar hooger, zoodat we mogen aannemen, dat het Putven zijn ontstaan te danken heeft aan uitstuiving.

Evenals in het Allemansven ook hier *Lobelia* en *Littorella*. De Gagel (*Myrica gale*) vormt bij alle vennen de ideale oeverbekleding. Een paar takjes

Putven

hiervan bij elkaar gebonden en opgehangen aan de ingang van de tent, hield de muggen ervan terug, de tenteigenaar als voedselbron te beschouwen. Of het waar is durf ik niet te beweren, maar mij heeft het niet erg veel geholpen.

Niet ver van het Putven treffen we het Rietven aan, dat op het landgoed de Hondsborg ligt, en helaas voor het publiek is afgesloten. Echter zijn er kaarten verkrijgbaar bij den eigenaar, zoodat u bij een verblijf van enkele dagen dit bijzonder mooie ven eens kunt bezoeken. Trouwens, het geheele landgoed is de moeite waard. Het Rietven zal zijn naam wel te danken hebben aan het vele Riet, dat vooral in het achterste gedeelte in groote massa aanwezig is. Er loopt een pad middendoor, dat over een zeer rustiek bruggetje gaat en waarvan we een bijzonder mooi overzicht van het geheel hebben. Het Rietven mogen we wel tot de groep rekenen, waarvan de vennen door de stroomen zijn gevormd.

Via Kloosterdijk en Durendaal dreef komen we weer in Oisterwijk terug, waar we direct naar de

fotohandel stappen om een nieuw filmpack te kopen, want je bent daar gauw door je materiaal heen, met al die mooie plekjes in je nabijheid.

Op een van onze volgende tochten moeten we eens in Z.O. richting trekken, want daar ligt een groot aantal vennen bij elkaar, zooals het v. Essche-Wit-Voorste Choor-, Achterste Choor-, Staalberg-, klein en groot Aderven e.a., die alle even interessant zijn wat plantengroei betreft. In de Heisteeg slaan we linksaf en al spoedig komen we aan het Heiven, waar we prachtig een idee kunnen krijgen van hoogveenvorming. Langzaam aan groeien de planten dichter naar elkaar toe, zoodat slechts een klein gedeelte van het water nog te zien is. Het was er echter wel gevaarlijk, want wat oogenschijnlijk vasten bodem leek, bleek in werkelijkheid één groote, sompige massa te zijn, waarin ik langzaam wegzakte. Ik was hier echter op voorbereid en had een paar oude schoenen in mijn rugzak meegenomen.

Kousen uit en de moddertrappers aan en even daarna sompte en zoog het, dat het een lust was.

Achterste Choorven

Prachtige rozetten Moerashertshooi (*Hypericum helodes*) lagen thans binnen het bereik van mijn toestel, doch het bleek nog lang niet mee te vallen, in die modder een behoorlijke foto te maken. Doch hoe moeilijker het ging des te meer plezier had ik er van, toen in de donkere kamer langzaam het beeld opkwam en ik tot de ontdekking kwam, dat het plaatje nog niet zoo slecht was, als ik gedacht had.

Mijn moddertrappers-costuum heb ik maar aangehouden, hoewel het geen prettig gevoel is, dat water tusschen je teenen te voelen sijpelen.

Na den weg te zijn overgestoken, kwamen we aan het Voorste Choorven en direct al hadden we het geluk hier een ijsvogel waar te nemen, die rustig op een tak zijn pakje aan het oppoetsen was.

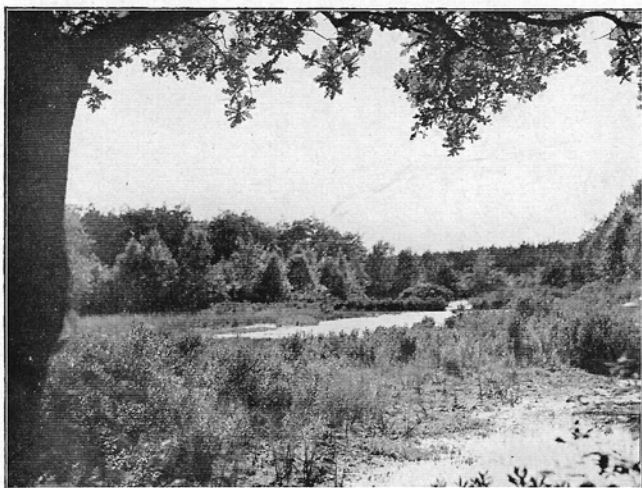
Jammer, dat je in zoo'n geval niet je fototoestel klaar hebt, zoodat de vogel gevlogen is, voordat je kan beginnen.

Naast het Choorven liggen hier en daar verspreid nog enkele gaten, met water gevuld en een schrale plantengroei tracht er nog iets van te maken.

Behalve bij één miniatuur-vennetje, waar een behoorlijk aantal waterlelies een plaatsje hadden veroverd. Door de droogte der laatste weken was het waterniveau echter sterk gedaald, zoodat een groot aantal exemplaren tot landplanten waren gedegradeerd. Het merkwaardige was hierbij, dat er wel knoppen bij de landplanten aanwezig waren, doch geen enkel exemplaar in bloeiende toestand werd aangetroffen.

Wat mij vooral opviel, was het groot aantal *Drosera* planten bij de Choorvennen. De planten vormden heele kussens, welke door hun roode kleur dadelijk in het oog liepen. Enkele hoeken van het Voorste-Choorven worden geheel bedekt door de Wateraloë (*Stratiotes aloides*) een drijvende plant met witte bloempjes, welke boven water uitsteken, evenals de punten der bladeren. Ook de matdebies is hier meer present, het blaasjeskruid heb ik helaas niet kunnen vinden, hoewel dit hier in voldoende aantal aanwezig is. Langs het smalle pad bereiken we het Achterste Choorven, hetwelk door zijn woest

Heiven

Hypericum belodes in Heiven

karakter een vergelijking zou kunnen doorstaan met het tropische oerwoud. De zeldzaam dichte begroeiing zou gemakkelijk schuilplaats kunnen bieden aan leeuwen en tijgers, op de onder de planten schuilgaande eilandjes liggen natuurlijk krokodillen hun middagdutje te doen en onwillekeurig kijk ik naar boven, of uit die berk misschien een cobra of python zich langzaam laat zakken om zijn gemakkelijke prooi te hypnotiseren. Nee, dat is te beklemmend, we moeten hier vandaan, want er moeten nog foto's gemaakt worden en de artikeltjes mogen toch niet half afgewerkt ingezonden worden.

Het Voorste Choorven staat door middel van een stroompje, dat echter meestentijds droog ligt, in verbinding met het Witven. Hier treffen we naast de *Scirpus lacustris* ook de lischdodde (*Typha latifolia*) aan, maar er is nog een plant, die hier de aandacht vraagt en wel de Groote Waterweegbree (*Alisma plantago*) met groote pyramide-vormige trossen witte bloempjes. Hier staat ook ergens de kleinste Egelskop (*Sparganium minimum*).

Verschillende mooi begroeide kreekjes geven een groote bekoring aan dit ven, waar de ijsvogel rustig op een tak boven het water zit te wachten, tot een zilverwit vischje onder hem langs schiet. Met een handige beweging duikt de ijsvogel het vischje na en het kan bijna nooit missen, of we zien hem even verder op een tak gaan zitten om de prooi te verorberen. Dat zijn van die kleine details, die zoo prettig aandoen en die je niet meer vergeet. Ze maken, dat je vakantie tot een vreugde, tot een aan-schakeling van onvergeetbare momenten wordt. En op zoo'n vakantie zullen we altijd met genoegen terugzien.

Op de Gemullehoekenweg sukkelt een auto uit Friesland voort, een kampeer-aanhangwagen met

zich mee voerend. Die heeft een behoorlijk ritje achter den rug hoor, maar ik zou wel eens willen weten, of ze nog verder gaan.

Een kwartier later wist ik het reeds. De wagen was op de Oirschotsche Baan linksaf geslagen en had een standplaats gezocht bij het klein Aderven, waar een aantal kampeerders hun tenten hadden opgeslagen.

Een ideaal leventje van nietsdoen, zonnebaden nemen, wat sport, botaniseren of wat dan ook, maar altijd in de heerlijke omgeving van bosch en ven, die weldadig op je inwerkt. Kom, we zullen eens doorwandelen en het Groot Aderven opzoeken, dat aan den anderen kant van het zandpad ligt.

Een langwerpige ven, geheel omsloten door bosch en keurig in Z.W.-N.O. richting. In 't N.O. gedeelte weer heuvels, waarschijnlijk afkomstig van uitgestoven zand. Trouwens, om het geheele ven is sterk geaccidenteerd terrein dat met dennen begroeid is en waartusschen wij prachtige doorkijkjes treffen op het ven. Op de plaats, waar ik een foto gemaakt heb, was het ven sterk ingesnoerd, waardoor een komvorm was ontstaan. Jammer, dat er nog steeds ontsierende borden geplaatst moeten worden, die ons er op moeten wijzen, dat we er niet mogen visschen of dat we ons niet in het water mogen begeven. Wij moeten zelf medewerken, om dergelijke storende borden uit het landschap te doen verdwijnen.

Het groot Aderven staat door middel van een stroompje in verbinding met het Staalbergven, dat wel een der bekendste vennen in de buurt is, hetgeen wel hoofdzakelijk komt door de zweminrichting, welke keurig in het midden van het ven is gelegen, met een gescheiden dames- en heerenbad, maar echter op bepaalde uren ook gemengd zwemmen toe-

gestaan wordt. Voor ons is er echter een andere aantrekkelijkheid, en wel de Biesvaren, die in dit ven op den bodem groeit. Om de planten echter te kunnen bemachtigen moet je goed kunnen zwemmen en vooral duiken. In het najaar komen de priemvormige bladen, die dan loslaten van de plant, boven drijven en dit is dan ook wel de oorzaak, dat we kunnen constateeren dat de Isoëtes daar voorkomt. Ik had het geluk, enkele planten te zien drijven tusschen de bloemstengels van de Waterlobelia. Ook die heb ik meegenomen voor de reeds eerder genoemde Aquarium liefhebbers om te zien of deze het naast Waterlobelia in het aquarium zouden doen en op welke wijze de groei plaatsvond. En nu is het merkwaardig, dat de Lobelia verdween en de Isoëtes er nog frisch en fleurig bij staat, ondanks het feit, dat de laatstgenoemde in de natuur minder licht ontvangt dan de eerste.

Dicht in de buurt van het Staalbergven ligt een ven, dat de bijzonder merkwaardige naam van Wolfputsvan draagt. Wij kwamen er 's morgens om 8 uur. Een heerlijke rust heerschte er nog en geen rimpeltje verstoorde het wateroppervlak. De zooveelste vlakfilm onderging een belichting en een aantekening werd in mijn notitieboekje gemaakt. Want om direct al de vennenamen van de foto's te herkennen, is zeer moeilijk. Nu weet ik ze natuurlijk wel. Vanaf het Wolfputsvan vervolgen we onzen weg en slaan linksaf een smal landpad in, dat ons in de richting Kievitsblek voert. Doch voor we dit bereiken komen we langs een moeras, dat verschillende interessante planten herbergt. Zoo vonden we er een groot aantal exemplaren van de Beenbreek *Narthecium ossifragum*. Vooral de klokjesgentiaan (*Gentiana Pneumonanthe*) kwamen er veelvuldig voor en natuurlijk in een onnoemelijk aantal de *Drosera rotundifolia* en *intermedia*. Hoewel dit moeras als vindplaats wordt opgegeven voor de *longifolia* is het mij niet mogen gelukken, hiervan één exemplaar te vinden, ondanks dat ik een half uur lang zeer nauwkeurig gezocht heb. Dat preciese zoeken bracht echter wel een ander aardig resultaat, n.l. in den vorm van de Moeraswolfsklauw (*Lycopodium inundatum*).

Dezelfde plant vond ik enkele dagen later ook bij het eenzame Belversven, tijdens een speurtocht naar de *Dros. longifolia*. Gagel wisselt er af met berk op de hooger liggende gedeelten en overal klepen lustig de klokjes van de dopheide, waar verschil-

lende soorten bijtjes inbraak plegen. Het is interessant, zoo'n inbraak van dichtbij te volgen. U hoeft niet bang te zijn voor deze kleine inbrekers, want al komt u er nog zoo dicht bij met het gezicht, ze hebben het veel te druk met hun honingdiefstal (die wij hun graag gunnen) dan dat ze u kwaad zullen doen.

We zien, hoe ze dicht boven het vruchtbeginsel een klein gaatje boren en de rest laat zich gemakkelijk begrijpen. Bekijkt u maar eens een aantal bloempjes van de Dopheide, dan zult u er verschillende aantreffen die zoo'n inbrekersbewijs vertoonen.

Bij het Kievitsblek slaan we links af, waar we een pad volgen, dat aan beide zijden door een keurcollectie Adelaarsvarens wordt versierd. Wanneer we het pad volgen, zouden we via de spoorbaan-overgang aan de achterzijde van het Kasteel Nemerlaar komen, doch we zullen hier rechtsaf slaan, zoodat we spoedig aan het Nemerlaarsven komen. Dit ligt geheel verscholen in het bosch en werd vroeger wel het Jonkervenneke genoemd naar de Jonkheeren van den Bogaerde, die eigenaars ervan waren; ook de naam Beeldenven werd veel gebruikt, doordat op een eilandje twee marmeren beelden hebben gestaan, die gelukkig genoeg verdwenen zijn, want ze passen niet in dit natuurlijke schilderij. Hier zorgt de natuur zelf wel voor een passende aankleding, waarbij in de allereerste plaats de Waterlelies zijn te noemen. Als we hier bij dit berkje gaan zitten hebben we een schitterend uitzicht op het ven en kunnen we eens rustig al het moois van de laatste dagen in onze gedachte voorbij laten gaan. We hebben nog lang niet alles gezien. Daarvoor was de tijd veel te kort. Een groot aantal vennen hebben we leeren kennen, enkele planten gezien, die onze volle belangstelling hadden, we hebben aan den kant van het 7 Meter diepe Kolkven gestaan en we kunnen ons bijna niet voorstellen hoe op zoo'n hoogen grond een dergelijk diep ven kan ontstaan. Een andere keer hebben we vanaf de toren van Oirschot onze blik laten gaan over de poppenhuisjes, onze oogen dwaalden af naar het Zuiden, waar we de Belgische grens wisten; nee, hiervan krijgen we niet genoeg.

Een dergelijke schoone natuur moeten we naar waarde weten te schatten en ik heb me tenminste vast voorgenomen, om deze zomervacantie weer eens een bezoek te brengen aan den kluizenaar van het eenzame Belversven.

Amsterdam, 1 Februari 1936.